

training specialists with the complete exclusion of the intersection content of training courses.

Key words: educational process, management training, management structure, managerial disciplines, order of management disciplines.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2018 р.

Прийнято до друку 26.10.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 821.161.2:82-93:087.5

О. А. Слижук

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПІДЛІТКІВ: ВИВЧЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ В ШКОЛІ

Коло читання сучасних підлітків неодноразово було предметом дискусій у широких наукових колах. Суперечки виникали серед педагогів, літературознавців, психологів. У них беруть участь і вчені-теоретики, й шкільні вчителі літератури, які щоденно вивчають читацькі уподобання своїх учнів і прагнуть мотивувати їх до читання, проникнення в глибини художнього слова.

Аналізові сучасних художніх творів, написаних для підліткового віку, присвячені наукові праці Т. Качак, В. Кизилової, Л. Мацевко-Бекерської, Л. Овдійчук, О. Папуші, Б. Салюк та ін. Учені розглядають різні літературознавчі аспекти цих здебільшого прозових творів. Ці дослідження є важливим підґрунтям для нових пошуків у цій царині, зокрема і в методичному аспекті. На часі – теоретична розробка й практичне втілення нових технологій вивчення сучасної підліткової літератури в шкільному курсі словесності, що дасть змогу не тільки ознайомити шкільний загаль із новинками сучасної літератури, цікавої для молодшого й старшого підліткового віку, але й сприятиме формуванню ціннісних орієнтирів молодого покоління засобами художнього слова, за допомогою проникнення в проблематику, художньо-образну систему й естетичну красу літературних текстів, представлених в сучасному літературному процесі різними жанровими різновидами.

Метою цієї статті є обґрунтування методичної концепції побудови змісту курсу української літератури в середніх класах із урахуванням тенденцій розвитку сучасної української літератури для підлітків.

Зміст літературної освіти повсякчас перебуває під впливом канону. У. Баран так визначає його роль у формуванні кола дитячого читання: «Канон по своїй суті мінливий, безпосередньо залежний від ідеологічної установки, соціальної поведінки та культурної пам'яті тої чи іншої

спільноти, тої чи іншої епохи» [1, с. 9]. Дослідниця вважає всі канонічні процеси в історії дитячої літератури передусім ідеологічними.

І хоча триває процес реформування літературної освіти у зв'язку з прийняттям нового Закону про освіту в Україні, але формування нового змісту освіти, який би включав твори, що останнім часом написані сучасними українськими письменниками спеціально для підліткового читання, досі є дискусійним, хоча більшість учених – і літературознавців, і фахівців з методики літератури – визнають доцільність вивчення й творів класичної української літератури, і сучасної літератури в усьому її жанровому різноманітті. Зокрема Г. Токмань зазначає: «Результатом вивчення української літератури в школі має стати сформованість у молодій людини сталої потреби читати українську художню книгу. Слід виховати внутрішню необхідність повертатися до класики для її нового сприйняття, а також викликати інтерес до сучасного літературного процесу – нових творчих здобутків авторів, яких вивчали в школі, і цікавість до нових імен, що заявлять про себе яскравими художніми полотнами» [5, с. 38]. Отже, знайомство із творами сучасних українських письменників так само необхідне, як і читання класики.

Іншою складовою частиною аналізованої потреби є відповідність художніх творів, обраних школярами для читання, їхнім віковим особливостям. Важливу роль у процесі формування ціннісних орієнтирів сучасних підлітків відіграють читацькі уподобання школярів середніх та старших класів. Підлітковий вік – перехідний між дитинством і дорослістю. Саме він є найскладнішим у розвитку особистості, бо підлітки, як правило, вважають себе дорослими, тому й прагнуть до дорослих вчинків, але будь-які труднощі викликають у них неоднозначну реакцію й непередбачувану поведінку. Шляхи виходу зі складних ситуацій школярі цього віку шукають у спілкуванні з однолітками, у віртуальному світі Інтернету та соціальних мереж, іноді – у книгах.

Хоча у цьому віці інтерес до читання художньої літератури знижується, але він не зникає зовсім, а переходить у стадію неактуалізованої потреби, тому важливо підтримувати його і на уроках літератури, і в організації додаткового самостійного читання. Вважаючи себе дорослим, учень-підліток прагне самостійно обирати книги для самостійного читання. Найчастіше цей вибір не збігається зі шкільною програмою, бо учні цікавляться не лише класикою, але й творами сучасних їм авторів, які з'являються на полицях книжкових магазинів

В останні роки в українській літературі з'явилося багато нових творів, у яких порушені проблеми, які хвилюють сучасних підлітків: взаємини з батьками й однолітками, перше кохання, дружба, життя дітей вулиці тощо. Вони, очевидно, будуть цікавими для юних читачів, але вимагають єдиної концепції у вивченні в школі та в позашкільний час. Для цього слід уточнити й саме поняття «сучасна українська література для підлітків», і виробити критерії відбору творів для підліткового читання, і ввести ці твори в систему шкільної літературної освіти,

рекомендувати їх для ознайомлення й вибору юним читачам і шкільним учителям літератури.

Поняття «сучасна українська література», органічною складовою якої є й література для дитячого та підлітково-юнацького читання охоплює твори, написані після здобуття Україною незалежності у 1991 році й донині. Це твори, звільнені від ідеологічних табу, які розглядають актуальні проблеми сучасності, тому й заслуговують на увагу читачів будь-якої вікової категорії.

У ґрунтовній статті Оксани Луцевської [3] проаналізовано концепції американських учених щодо визначення понять «підлітковий роман», «підліткова проза», «підлітковий роман». Дослідниця досить детально розглядає функціонування цих понять і намагається знайти відображення цих теорій в українській літературі для дітей та юнацтва. На основі аналізу концепцій професорів Аризонського державного університету А. Нільсена та К. Донельсона, які вважають літературою для молодих людей будь-яку, що читається у віці з 12 до 18 років, О. Луцевська аналізує відмінності між підлітковою та юнацькою літературами: «Тут мається на увазі і література для дозвілля, і та, що вивчається в школі. Проте вони підкреслюють, що таке визначення може викликати заперечення з кількох причин. По-перше, ті книжки, які читаються двадцятирічними читачами, здебільшого не читаються сімнадцятирічними. Тому книжки для молодих людей здебільшого розподіляють на підкатегорії: підліткова проза («teen fiction»), та «юний дорослий» («young adult»). Їхніми українськими відповідниками можемо вважати поняття «підліткова література» та «юнацька література». У чому ж відмінність? Якщо література для підлітків може висвітлювати будь-яку серйозну чи розважальну тематику, то юнацька література передбачає розвиток теми становлення особистості, коли кожен початок нового етапу життя – це насамперед «кінець світу» з точки зору психологічного сприйняття складних ситуацій» [3, с. 86]. На основі цих критеріїв, визначених дослідниками, можемо виокремити художні твори сучасних авторів, які відповідають віковим особливостям підлітків.

У дослідженні У. Баран [1], також розглядається поняття «підліткова література», але лише побіжно, у порівнянні з феноменом дитячої літератури та виробленням її канону. Але в ньому подано психологічну характеристику сучасного читача дитини / підлітка. Основними рисами названо емоційність, прагнення до свободи, вразливість, конфліктність, мрійливість, прагнення до самореалізації. Саме такі особливості підліткового віку впливають на вибір відповідних книг для читання.

У своїй монографії Т. Качак вказує на доцільність вживання термінів на позначення вікової категорії юних читачів: «Правомірно актуальності набувають поняття, які враховують і конкретизують вікову категорію читача, а також підкреслюють, що текст зорієнтований на

особливості сприйняття й читацькі запити реципієнта: література для дітей, підліткова література, література для дітей та юнацтва» [2, с. 29].

На основі проаналізованих концепцій можемо підсумувати, що у системі шкільної літературної освіти постає потреба вивчати сучасну українську літературу для підлітків – масив україномовних художніх творів, написаних після 1991 року (здобуття Україною незалежності) для підлітків (учні 5-9 класів). Критеріями відбору художніх творів для вивчення підлітками, крім високої художньо-естетичної цінності й прихованого дидактизму, повинні бути адресованість відповідній віковій категорії, актуальність тематики й проблематики й відповідність інтересам юних читачів. Основним у зміні канону творів для читання підлітками є перехід від адаптованої дорослої літератури до створеної спеціально для цього типу читачів.

Поряд з обґрунтуванням доцільності вивчення сучасної української літератури для підлітків постає необхідність розробки методів, прийомів, технологій її викладання. Оскільки в творах сучасних авторів порушуються актуальні проблеми, які потребують обговорення в класі, найбільш ефективними будуть методики й технології, які передбачають діалог, комунікацію між учнями. Г. Токмань зазначає, що «під час вивчення української літератури відбувається само творення особистості – формуються її розум, творчі здібності, емоційна сфера, етичні переконання, духовні цінності, естетичні почуття. Задля цього у викладанні потрібно реалізовувати принципи діалогізму та проблемності» [5, с. 235].

Необхідністю врахування цих принципів під час вивчення художніх творів сучасних українських письменників зумовлене використання інноваційних педагогічних технологій, в основі яких – спілкування (комунікація). У методиці літератури частково розроблені такі технології у дослідженнях А. Богосвятської, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, І. Небеленчук, Г. Токмань, В. Храбрової та ін. До них відносять взаємоопитування, бесіда, створення системи запитань, інтерв'ю, бліц-опитування, рольова гра, створення запитань вікторини, розігрування міні-сценок, створення рекламного ролика, діафільму, синквейну, обговорення невеличкого епізоду твору, аналіз, порівняння й оцінювання відповідей товаришів, редагування письмової роботи з обговоренням тощо.

Крім названих, пропонуємо використовувати прийоми творчого інтерактивного читання, читання з персоналізацією, «занурення» в текст або ситуацію твору, сторітелінг, переказування зі зміною особи оповідача, квести, моделювання вражень за допомогою малюнків та графічних схем, групові та колективні дискусії тощо. Наведемо кілька фрагментів уроків вивчення творів сучасної української літератури для підлітків.

Під час вивчення казкової повісті «Втеча звірів, або Новий бестіарій» Г. Пагутяк використаємо прийом моделювання вражень за допомогою малюнків та графічних схем. Діти виконують завдання –

намалювати найулюбленішу тварину за пізнавальними розповідями, що розміщені в кінці кожного розділу і є начебто уривками з книги «Arphologia Animalia» та аргументувати свій вибір. У книзі є розповіді про Фенікса, Єдинорога, Дикого Лісового Коня, Метелика, Канарку, Хамелеона, Хруща, Дракона, Лебедя, Житнього Вовка, Золоторогого Оленя, Тура).

Закономірно, що вчителю слід особливо виділити образ Єдинорога як один із сюжетоутворюючих компонентів і розкрити його символічне значення. Єдиноріг означає чистоту і незайманість, яких так бракує сучасному доквіллю, бо людське втручання призвело до порушення гармонії в природі. Школярі знаходять у книзі опис Єдинорога. Насправді біблійний Єдинорог покидає Едем разом з вигнаними Богом Адамом і Євою. Г. Пагутяк у своїй повісті створює власну істину призначення Єдинорога: він покидає Землю разом із тваринами, ображеними людьми. Архетип Едему стає бінарною опозицією до архетипу Землі, забрудненої людським втручанням. Узагальнення поняття про символічні образи відбувається на етапі комунікації. Перехід до неї повинен бути плавним, поступовим, тому за допомогою графічних організаторів – кіл Венна або таблиці-схеми зображуємо основні проблеми, порушені Галиною Пагутяк у своїй повісті та встановлюємо логічні зв'язки між ними, знаходячи у тексті відповідні фрази-афоризми. Це такі проблеми: ставлення людини до тварин; вибору життєвого шляху; читання і ставлення до книг: «Книги теж мають власну долю, як і ми, люди»; взаємин дітей, дорослих і людей похилого віку. Насамкінець один з учнів коментує складові схеми, проводячи паралелі із сюжетом повісті.

Для п'ятикласників цікавою буде повість «Король Буків, або таємниця Смарагдової книги» О. Дерманського. Вона перенесе юних читачів у давні фантастичні часи у царство чаклунів і драконів. Для розуміння тексту книги й відтворення основних подій можна провести квест, використовуючи ілюстрації до книги та цікаві завдання (загадки, ребуси) за її змістом. Завдання для квесту можна розмістити в різних місцях класної кімнати, позначивши як місця перебування головних героїв. Клас об'єднуємо в команди, кожна з яких є помічником когось із них – буки Гаврика, дракониці Джульетти, лепрехуна Шмигуна, пугача Понтія, горобчика Петяки. Завдання за тими епізодами, де персонажі діють спільно, п'ятикласники виконують колективно. Місця, де заховані завдання, позначаємо назвами географічних об'єктів, у яких побували наші герої, а маршрут відтворюємо за сюжетом повісті.

Перший об'єкт – Чорне озеро. Завдання учням – розповісти учням про його властивості, використовуючи цитати з книги. Другий об'єкт – замок Нарита. Завдання: намалювати ілюстрацію, зобразивши цього чаклуна у його помешканні. Наступні об'єкти учні визначають, згадуючи послідовність подій у творі. Частково наратив цієї повісті охоплює мотив мандрівки й повернення до рідного дому. Місця, де побували головні герої, пов'язані з розгадуванням головної інтриги, закладеної, за законами

жанру, в основу повісті: хто стане наступним королем буків. Разом з героями книги юні читачі відвідають кав'ярню Марти й спробують чарівного морозива, помандрують у печеру Пугача й відгадають її таємницю, пролетять над Курячим вулканом і розкриють семантику його назви, напишуть історію буків, урятують Петяку від песиголовців, розгадавши три загадки за змістом книги, звільнять Шмигуна від печерних помідорів, розповівши, чим вони відрізняються від звичайних, врятують із Карликової вежі Крива, розгадавши ребуси гномів, і, насамкінець розкриють інтригу – хто ж він, новий король Буків.

Квест сприяє розвитку пізнавальної діяльності учнів, їхніх творчих здібностей, умінню співпрацювати у групі. Але емоційна, дидактична складова твору також є важливою. Ідейний зміст повісті школярі узагальнять, відповівши на низку запитань про роль дружби у взаєминах головних героїв, про взаємодопомогу у скрутних ситуаціях, про боротьбу добра і зла. Домашнім завданням може бути завдання – написати твір-мініатюру «Якби я став (-ла) королем Буків...».

Технології проведення уроків української літератури за творами сучасних авторів, написаних для юних читачів та прийоми їх організації повинні бути суголосними з художнім твором не лише в проблемно-тематичному плані, але й за особливостями нарації, побудови сюжету й подієвим розвитком.

Отже, методична концепція побудови змісту курсу української літератури в середніх класах із урахуванням тенденцій розвитку сучасної української літератури для підлітків полягає у переході від адаптованої дорослої літератури до створеної спеціально для цього типу читачів; критеріями відбору художніх творів для вивчення підлітками, крім високої художньо-естетичної цінності й прихованого дидактизму, повинні бути адресованість відповідній віковій категорії, актуальність тематики й проблематики й відповідність інтересам юних читачів; використання інноваційних педагогічних технологій, в основі яких – спілкування (комунікація).

Перспективами подальших наукових розвідок цієї проблеми може стати розробка окремих уроків вивчення художніх творів, написаних сучасними письменниками для підлітків, упровадження їх в шкільний освітній процес.

Список використаної літератури

1. Баран У. С. Дитяча та підліткова література : процеси ідеологічної та естетичної канонізації-деканонізації / У. С. Баран // Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. VI. – Старобільськ, 2016. – С. 8–17. **2. Качак Т.** Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст. / Т. Качак. – К. : Академвидав, 2018. – 320 с. **3. Луцевська О.** Від припущення до визначення : підліткова література / література для юнацтва / [Електронний ресурс] О. Луцевська // Література. Діти. Час.

Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. – 2012. – № 14. – Режим доступу : http://urccyl.com.ua/fileadmin/user_upload/Visnyk/Visnyk_2012/Visnyk_2012_14.pdf 4. **Niday D.** English 394 : Young Adult Literature [Електронний ресурс] / D. Niday. – Ames : Iowa State University. – Web.29. – November 2011. – Режим доступу : <http://www.public.iastate.edu/~dniday/394syllabuss99.html> 5. **Токмань Г. Л.** Методика навчання української літератури в середній школі : підручник / Г. Токмань. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – 312 с.

Слижук О. А. Сучасна українська література для підлітків: вивчення та викладання в школі

У статті розкрито методичну концепцію побудови змісту курсу української літератури в середніх класах із урахуванням тенденцій розвитку сучасної української літератури для підлітків. Проаналізовано літературознавчі дослідження про виділення літератури для підлітків в окрему категорію, окреслено відповідність її віковим особливостям юних читачів. Доводиться необхідність переходу від адаптованої дорослої літератури до створеної спеціально для цього типу читачів; виділено критерії відбору художніх творів для вивчення підлітками, запропоновано й проілюстровано прикладами вивчення окремих творів використання інноваційних педагогічних технологій, в основі яких – спілкування (комунікація).

Ключові слова: коло читання, зміст літературної освіти, підліткова література, педагогічні технології.

Слыжук О. А. Современная украинская литература для подростков: изучение и преподавание в школе

В статье раскрыта методическая концепция построения содержания курса украинской литературы в средних классах с учетом тенденций развития современной украинской литературы для подростков. Проанализированы литературоведческие исследования о выделении литературы для подростков в отдельную категорию, определено соответствие её возрастным особенностям юных читателей. Доказывается необходимость перехода от адаптированной взрослой литературы к созданной специально для этого типа читателей; выделены критерии отбора художественных произведений для изучения подростками, предложено и проиллюстрировано примерами изучения отдельных произведений использования инновационных педагогических технологий, в основе которых – общение (коммуникация).

Ключевые слова: круг чтения, содержание литературного образования, подростковая литература, педагогические технологии.

Slyzhuk O. Modern Ukrainian Literature for Teens: Study and Teaching at School

The article reveals the methodical concept of constructing the content of the course of Ukrainian literature in the middle classes, taking into account the trends of the development of modern Ukrainian literature for teens. The literary studies on the selection of literature for teens in a separate category are analyzed, the correspondence with the age features of young readers is outlined. There is a need to move from adapted adult literature to a reader specifically designed for this type; analyzed criteria for the selection of works of art for the study of teens of using innovative pedagogical technologies, based on communication.

The concept “modern Ukrainian literature” is considered, the organic component of which is the literature for children's and teenage youth reading. These are works liberated from ideological taboos, which are considering the actual problems of our time, and therefore deserve attention of readers of any age category. The technologies of conducting lessons of Ukrainian literature on the works of contemporary authors written for young readers and the methods of their organization should be coherent with the artistic product, not only in the problem-thematic context, but also in terms of the features of the narrative, the construction of the plot and event-based development.

Key words: circle of reading, content of literary education, teenage literature, pedagogical technologies.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2018 р.
Прийнято до друку 26.10.2018 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 351:37.019

О. О. Сомова

**ПЕРЕВАГИ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ
УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ**

Сучасні освітні заклади опинилися в ситуації постійної напруженості між зовнішнім тиском упровадження змін і внутрішнім опором таких змін задля збереження їх індивідуальності, традиційних цінностей, режиму роботи та характеру функціонування. В умовах зовнішнього мінливого середовища і, відповідно, зростаючих вимог до адаптаційної можливості освітніх закладів, з початку 1980-х років нагальним стає застосування нових підходів до управління, а саме – стратегічного менеджменту. Традиційна форма управління, що характеризувалася простим реагуванням на виниклі обставини, вже не в змозі застосовуватися в умовах турбулентного середовища і